55 ZBIRKA
RAZPOZNAVANJA
RECOGNITIONES

Jelka Piškurić

NA ROBU LJUBLJANSKEGA BARJA

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO
Ljubljana 2025

INŠTITUT
ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

55 ZBIRKA
RAZPOZNAVANJA
RECOGNITIONES

Jelka Piškurić

NA ROBU LJUBLJANSKEGA BARJA

ZALOŽBA INŠTITUTA ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

Odgovorna urednica: dr. Mojca Šorn
Založnik: Inštitut za novejšo zgodovino
Zanj: dr. Andrej Pančur
Sozaložnik: Študijski center za narodno spravo
Zanj: dr. Tomaž Ivešić

ZBIRKA RAZPOZNAVANJA / RECOGNITIONES 55
ISSN 2350-5664
ISSN (spletna izdaja): 3023-9826

Jelka Piškurić
NA ROBU LJUBLJANSKEGA BARJA

Recenzenta: dr. Božo Repe
dr. Nina Vodopivec
Jezikovni pregled: Polonca Kekec
Prevod povzetka: Borut Praper
Oblikovanje: Barbara Bogataj Kokalj
Maša Bogataj
Slikovno gradivo na ovitku: Osebni arhiv avtorice
Tisk: Medium d.o.o.
Naklada: 300 izvodov
Izid knjige sta finančno podprla: Študijski center za narodno spravo
Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4Ig)"1945/1991"

PIŠKURIĆ, Jelka
Na robu Ljubljanskega barja / Jelka Piškurić ; [prevod povzetka Borut Praper]. - Ljubljana : Inštitut za novejšo zgodovino : Študijski center za narodno spravo, 2025. - (Zbirka Razpoznavanja = Recognitiones, ISSN 2350-5664 ; 55)

ISBN 978-961-7104-45-5 (Inštitut za novejšo zgodovino)
COBISS.SI-ID 251808771

VSEBINA

7 UVOD

17 MIKROKOZMOS VASI NA ROBU LJUBLJANSKEGA BARJA
18 Prostor in čas
26 V iskanju dogodkov in struktur

29 ORGANIZACIJA LOKALNE OBLASTI
30 Nova družbena ureditev
36 Spremembe v organizaciji lokalne oblasti
42 Po uvedbi komunalnega sistema
45 Občina Ljubljana Vič - Rudnik

53 PRVO DESETLETJE PO DRUGI SVETOVNI VOJNI
54 Življenjske razmere
69 Povojni odvzemi premoženja
78 Delitev odvzetega premoženja
85 Vloga partije na lokalnem nivoju

97 NOVE GOSPODARSKE OSNOVE
102 Krajevna podjetja
112 Okrajna podjetja
123 Kmetijstvo in zadružništvo
127 Obrt, gostinstvo in trgovina

131 NADALJNJI GOSPODARSKI RAZVOJ KRAJA
133 Kovinska industrija Ig (KIG)

142 Mizarstvo in tapetništvo Ig
147 Opekarna Draga
150 Kmetijska zadruga Mokerc
162 Silvaprodukt
163 Obrt, trgovina in gostinstvo

173 SPREMEMBE VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA
174 Demografski razvoj in življenjske razmere
183 Urbanistični razvoj

199 RAZVOJ INFRASTRUKTURE
200 Komunalna infrastruktura
235 Ostala infrastruktura
239 Infrastruktura za posebne namene

247 OTROŠKO VARSTVO IN ŠOLSTVO
248 Otroško varstvo
253 Razvoj osnovnega šolstva
284 Druge vrste izobraževanja
287 Knjižnica

291 ZDRAVSTVENA OSKRBA IŽANCEV
292 Od konca vojne do konca petdesetih let
297 Počasen razvoj od šestdesetih let naprej

303 ZDRUŽEVANJE V DRUŠTVA
306 Kulturno-umetniško društvo Ig
319 Šport
325 Prostovoljno gasilsko društvo Ig
328 Ostala društva in prireditve

333 ZA KONEC
341 POVZETEK
347 SUMMARY
353 VIRI IN LITERATURA
369 SEZNAM KRAJŠAV
373 IMENSKO KAZALO
380 O AVTORICI

UVOD

Ko sem se začela ukvarjati z obdobjem socializma, sem se postopoma začela posvečati tudi pretežno neraziskani povojni zgodovini mojega domačega kraja. Ig s širšo okolico je sicer od nekdaj zbujal zanimanje raziskovalcev, tako zaradi arheoloških ostalin kot kasnejših zgodovinskih obdobij. Toda prvi zgodovinski monografski pregled je območje dobilo s študijo Ferda Gestrina *Svet pod Krimom*. Čeprav je Gestrin posegel vse do najstarejših poselitev tega območja, je težišče njegovega dela na časovno kratkem, a izjemno burnem obdobju druge svetovne vojne.[1] V natančnem in zgoščenem opisovanju dogodkov na širšem podkrimskem območju je v mikrozgodovinski maniri razkrival kompleksne in travmatične dogodke, ki so pretresali podkrimske vasi, ter v središče postavil ljudi in njihovo odzivanje na vojne razmere.[2] Povojnega obdobja pa se je dotaknil le bežno, v zaključni besedi.

Z monografijo *Na robu Ljubljanskega barja* sem želela zapolniti to raziskovalno vrzel. Delo ni bilo nikoli mišljeno v ozkem pogledu kronike krajevne zgodovine, čeprav nedvomno išče in niza podatke o razvoju kraja. Gre za problemsko drugače zasnovano raziskavo, ki se usmerja na zelo majhno geografsko območje v srednje dolgem časovnem obdobju socializma – študijo ene vasi, njenega življenjskega prostora in napetosti njenih družbenih odnosov. Seveda pa je treba tudi to vas obravnavati kot del širšega družbenega prostora, pravzaprav brez njega zgodovine Iga ne moremo v popolnosti razumeti. Ig se je razvijal in deloval v širši skupnosti krajev ljubljanskega podeželskega zaledja, združenih v Občino Ljubljana Vič - Rudnik. Na višjih nivojih pa so na njegov razvoj vplivali politični in gospodarski tokovi slovenske/jugoslovanske socialistične družbe.

Socializem/komunizem je obdobje, ki še vedno buri duhove ali celo razdvaja. Po osamosvojitvi smo bili (in smo še vedno) priča različnim javnim diskurzom, zlasti političnim in ekonomskim, ki ne samo, da sodelujejo pri konstrukciji spomina, ampak

1 Gestrin, *Svet pod Krimom*.
2 Luthar, Mikrozgodovina smrti in upanja, 433–42.

tudi povezujejo ljudi v skupno pripadnost. V teh diskurzih pogosto prevladuje represivna podoba socializma/komunizma, na katero vpliva tudi evropsko razumevanje treh totalitarizmov. A pojavlja se tudi poenostavljeno nostalgična podoba, ki izpostavlja možnosti zaposlovanja, reševanja stanovanjskega vprašanja, enakost in socialne pravice.[3] Včasih zaradi dreves ne vidimo gozda, kot pravi znani frazem. Kaj pa če velja tudi obratno, da zaradi takih podob socializma/komunizma spregledamo njegove posebnosti in manifestacije na lokalnem nivoju? Konstrukcija socialistične preteklosti je fenomen, ki že dlje časa zbuja moje zanimanje. Z njim sem se začela ukvarjati v času doktorskega študija. Tokrat se v želji po razumevanju socializma nisem lotila proučevanja spominov, temveč sem analizirala izbrano mikrolokacijo. Ig je bil zgolj pokrajina v preteklosti, ki sem jo opazovala in razčlenjevala z različnih vidikov.

Čeprav je monografija lokalizirana na en sam kraj, sem se z njo želela dotakniti širših relevantnih vprašanj: Ali lahko razumevanje ižanskega mikrokozmosa in izzivi njegovega vsakdanjega življenja, če ju poglobljeno raziščemo, obogatijo standardne interpretacije socializma? Kakšne spremembe je prinesel obravnavani čas na področje družbenih odnosov, gospodarstva in okolja te male lokalne skupnosti? Kako je potekala izgradnja socialistične družbe in kako je delovala? Katere ustaljene navade so ostale iste? Ali so opisani trendi posledica družbenih sprememb ali jih lahko umestimo v tok globalnih sprememb? Kako je politični sistem deloval na lokalnem nivoju; kaj je bila primarna skrb nosilcev lokalnih funkcij pri razvoju svoje skupnosti? So ljudje razumeli novo politično ideologijo; so imeli dovolj informacij? Ali so obstajale strukture onkraj socializma, ki so vplivale na življenje v tej skupnosti? Kako je prebivalstvo spreminjalo odnos do prostora, ki ga je naseljevalo?

---

3 Prim. Piškurić, *»Bili nekoč so lepi časi«*, 14–34, 169–93, 340–54. Vodopivec, *Labirinti postsocializma*, 9–11. Petrović, Towards an Affective History of Yugoslavia, 506–11. Buchowski, Anthropology in Postsocialist Europe, 69–81. Sabrow, Socialism as *Sinnwelt*, 4–8. Repe, Mit in resničnost komunizma, 285–302. Marković, Der Sozialismus und seine sieben »S«-Werte der Nostalgie, 153–64.

Pri sistematičnem pregledovanju virov sem kmalu zaznala, da je lahko tovrstna mikrozgodovinska študija izvrsten primer za pogled v globino socialistične družbe in njenega delovanja – od modernizacijskih procesov ter razvojnih izzivov, s katerimi so se srečevali posamezniki in lokalna skupnost, do sprememb, ki so počasi, a vztrajno vstopale v organizacijo njihovega vsakdanjega življenja. Pomanjkanje primarnih virov na ravni najnižjih upravnih organov me je namreč prisililo pogledati eno stopnjo višje, na nivo občine, in utrdilo moje prepričanje, da se na mikronivoju skrivajo pomembne informacije ne samo o življenju v času socializma, ampak tudi o drugih strukturah in procesih. Zgodbe, ki sem jih odkrivala, namreč niso bile specifične le za Ig, ponavljale so se tako rekoč v vseh podeželskih krajih. Drobni zapisi o kraju, katerega zgodovino sem se namenila raziskati, so bili skriti v dolgih zapisnikih občinskih sej, ki so se z leti samo še daljšali. Z njihovim prebiranjem sem se potapljala v svet socializma na podeželju. Brskala sem za podatki, ki bi mi namenili vpogled v zgodovino Iga, pri tem pa sem nehote opazovala tudi druge kraje, ki so bili povezani v Občino Ljubljana Vič - Rudnik. Tako se pred mano ni slikal svet ene vasi, ampak svet celotnega podeželskega zaledja te velike občine in njegovih razvojnih izzivov.

Zgodovinska podoba socializma je skozi perspektivo Iga lahko samo partikularna, saj je Ig le ena od mnogih vasi v Sloveniji. Poleg tega je bil moj pogled selektiven in parcialen tudi zaradi omejenih virov, od katerih je bila večina napisanih s stališča oblasti in njenih organov. Ig ima določene posebnosti v razvoju, na katere so vplivale tako politične odločitve kot drugi dejavniki, na primer naravne danosti ali bližina Ljubljane. Monografija obravnava različne vidike vsakdanjega življenja celotne lokalne skupnosti, ki je bila razpeta med lastne razvojne želje na eni ter politične in gospodarske predispozicije na drugi strani.

V zadnjih dveh desetletjih smo bili priča živahnim razpravam in številnim študijam vsakdanjega življenja v času socializma, sprva v širši regiji in nato še pri nas. Te so želele odmakniti pogled od polja političnega, zato so svojo pozornost začele

usmerjati k različnim vidikom vsakdanjega življenja, pa tudi k manjšim lokalnim skupnostim ali socialnim skupinam.[4] Največ se jih je posvečalo materialnemu svetu in potrošniški družbi, nekoliko tudi popularni kulturi in organizaciji dela.[5] Nekatere študije, ki so se v maniri mikrozgodovine ukvarjale z na videz banalnimi vsebinami in predmeti, so prek tega razkrivale širše in družbeno relevantne zgodbe, kot je proces modernizacije.[6] Ali pa so na primeru posameznih lokalnih skupnosti odkrivale vsakodnevne prakse, zlasti vlogo participacije posameznikov v razvoju skupnosti, ki so kazale tako na solidarnost kot del političnega diskurza kakor na pomanjkljivosti socialistične družbe.[7]

Po nenadnem porastu števila slovenskih monografij na temo vsakdanjega življenja v socializmu[8] se je pri nas zanimanje za to obdobje nekoliko umirilo, čeprav je neobdelanih virov in tematik še veliko. Za nekatere je to polje raziskovanja preveč lahkotno, da bi lahko tekmovalo s pomembnostjo politične in gospodarske zgodovine, ali pa zaradi možnosti nostalgije premalo poudarja avtoritarnost in vzvode moči političnega sistema.[9] Sama se pridružujem mnenju, da je lahko življenje, ki dan za dnem teče v ozadju političnih dogodkov ne da bi puščalo velike sledi, »*kot zgodovinski proces večji fenomen kot dogodki, ki sestavljajo tako imenovano veliko zgodovino*« izjemnih ljudi in prelomnih trenutkov.[10]

---

4 Gl. npr. Duda, *U potrazi za blagostanjem*. Duda, *Pronađeno blagostanje*. Duda, *Socijalizam na kućnom pragu*. Luthar in Pušnik, ur., *Remembering Utopia*. Grandits in Taylor, ur., *Yugoslavia's Sunny Side*. Patterson, *Bought and Sold*. Erdei, *Čekajući Ikeu*. Duraković in Matošević, ur., *Socijalizam na klupi*. Vučetić, *Koka-kola socijalizam*. Kladnik, Local Self-Governance, 83–107.

5 Potrošništvo je tudi sicer ena od najpogostejših tem raziskav o socializmu. Prim. Petrović, Towards an Affective History of Yugoslavia, 510. Luthar, Shame, Desire and Longing for the West, 341–77. Vidmar Horvat, Memory, Citizenship, and Consumer Culture in Postsocialist Europe, 145–59.

6 Gl. npr. Petrović in Mlekuž, ur., *Made in YU*. Kosmos, Petrović in Pogačar, ur., *Zgodbe iz konzerve*.

7 Kladnik, Local Self-Governance, 83–107. Duda, *Socijalizam na kućnom pragu*. Piškurić, »Dinar na dinar – nov vrtec«, 237–62.

8 Gl. npr. Jurjavčič in Strlič, ur., *Nikoli jim ni bilo bolje?*. Petrović in Mlekuž, ur., *Made in YU*. Rendla, *»Kam ploveš standard?«*. Petelin, *Živeti v socialistični Ljubljani*. Piškurić, *»Bili nekoč so lepi časi«*. Kosmos, Petrović in Pogačar, ur., *Zgodbe iz konzerve*.

9 Prim. Duda, *Pronađeno blagostanje*, 9–11.

10 Prav tam, 9.

Proučevanje vsakdanjega življenja – majhnega in na videz nepomembnega – je ključno za razumevanje kompleksnosti družbenih odnosov in ni zgolj alternativni model politični zgodovini. Idejno se napaja iz treh historiografskih tradicij, ki pa se bistveno razlikujejo v metodoloških prijemih. Mikrozgodovina z detajlnim proučevanjem posameznih primerov svoje subjekte vpenja v širše družbene strukture, pri čemer se predpona mikro- nanaša na zorni kot in ne na predmet raziskovanja. Zgodovina vsakdanjega življenja se posveča tistim delom življenja, ki so nam pogosto samoumevni, od dnevnega in intimnega življenja do materialne kulture in preživljanja prostega časa. »Zgodovina od spodaj« pa družbene spremembe obravnava z vidika nižjih razredov, marginaliziranih posameznikov in skupin, tistih, ki niso udeleženi v političnem odločanju.[11] Kljub razlikam je vsem skupno zoženje raziskovalnega pogleda – bodisi na eno osebo, lokalno skupnost, socialno skupino ali segment vsakdanjega življenja – vse z namenom odstiranja različnih plasti družbene podobe, življenjskih izkušenj, prioritet in dejanj »navadnih« ljudi. Pri proučevanju obdobja socializma je to pomembno še z enega vidika. Omejevanje na pogled, ki poudarja totalitarnost političnega režima in družbo, ki je ločena na partijo in njene vzvode moči, ter na množice, ki so bodisi zatirane, se z njimi manipulira ali pa s partijo sodelujejo, zamegljuje dejavnost posameznikov na ravni vsakdana. Zoženje raziskovalnega pogleda pa omogoča ravno nasprotno: vpogled v odnos posameznika do prevladujočih družbenih norm, od ponotranjenja in njihove reprodukcije prek pragmatičnosti pa vse do kritike in dvoma o ideologiji na ravni vsakdanjih praks.[12]

Želim si, da bo tudi monografija, ki je pred vami, prispevala nov kamenček v mozaiku razumevanja socialistične družbe

11 Prim. Ginzburg, Latitude, Slaves, and the Bible, 665–83. Šček, Divja misel nekega mlinarja, Carlo Ginzburg – Mikrozgodovinar, 21. Verginella, Od Crocejevih nečakov do mikrozgodovine, 215–31. Apor, The Joy of Everyday Life, 185–218. Petelin, Raziskovanje vsakdanjega življenja, 148–65. Hajzler, »Zgodovina od spodaj«, 215–38.

12 Prim. Luthar in Pušnik, The Lure of Utopia, 9–11. Yurchak, Soviet Hegemony of Form, 480–504. Petrović, Towards an Affective History of Yugoslavia, 508–11. Apor, The Joy of Everyday Life, 196–218. Sabrow, Socialism as *Sinnwelt*, 4–14.

in njenega delovanja na najnižjih ravneh. V njej se bolj kot na osebne izkušnje življenja v socializmu usmerjam na življenjski prostor v najširšem pomenu besede – prostor, v katerem je človek bival in ustvarjal; prostor, ki je ponujal naravne dobrine ter različne možnosti za delo oziroma opravljanje dejavnosti; prostor, ki sta ga obvladovala narava in človek. Čeprav ne moremo ločiti razvoja socialističnega podeželja od povojnih, politično naravnanih ukrepov, ki so korenito spremenili oblastne in gospodarske osnove, menim, da je omejevanje pogleda na instrumente moči premalo. Na primeru majhne lokalne skupnosti sem zato želela prikazati, kolikor so mi to dopuščali razpoložljivi viri, širšo kompleksnost družbenih odnosov. V poglavjih sem skušala čim bolj detajlno opisati razvoj Iga, pri čemer bralcu puščam, da si sam postopoma ustvari sliko socialističnega podeželja.

Pri tem se mi zdi pomemben zlasti premik s polja političnega, kjer »mali« človek ne more biti protagonist in se mu pogosto priznava le vlogo pasivnega opazovalca, podrejenega odločitvam političnih elit, na polje vsakdanjega življenja. Tu vloga posameznika postane aktivnejša, saj ni le kmet na šahovnici velikih političnih dogodkov, ampak dokazuje svojo aktivnost na različnih področjih, od urejanja ožjega in širšega življenjskega prostora do raznovrstnega vključevanja v družbeno življenje. Enako lahko namesto sodelovanja s političnim sistemom, podreditve ali odkrite opozicije, ki predpostavljajo binarno opredelitev za ali proti, iščemo strateško uporabo družbenih pravil, ki jih tako človek kot skupnost uporabljata za doseganje svojih ciljev.[13]

V sledečih poglavjih se bo pred vami izrisala podoba vasi Ig v času socializma. Potopili se bomo v njegov življenjski prostor in ga spremljali na poti, dolgi skoraj pol stoletja. Spoznavali bomo tako velike družbene spremembe kot drobne vsakdanje dogodke, ki so spremljali razvoj te male skupnosti in vplivali na življenje njenih prebivalcev, pa tudi izzive, s katerimi so se

13 Prim. Lindenberger, Neither Consent nor Opposition, 19–28. Yurchak, Soviet Hegemony of Form, 480–504. Buchowski, Anthropology in Postsocialist Europe, 68–82. Petrović, Towards an Affective History of Yugoslavia, 504–17.

srečevali. Obdobje socializma, čeprav avtoritarno po naravi, je bilo obdobje miru, ki je prineslo vzpone in padce. Po eni strani je presekalo vezi s starim redom, včasih tudi nasilno, in po drugi ljudem odprlo nove možnosti za napredek. Ne moremo reči, da je bil Ig tipičen predstavnik socialistične družbe, kaj šele socialistične modernizacije; slednjo so prej predstavljala izbrana mesta in industrijska središča po vsej Sloveniji. Vsekakor pa je bil tipičen predstavnik podeželskega zaledja Ljubljane. Ig je bil središče podkrimskega območja, bolj znan po nekaterih posebnostih, ki se pripisujejo njegovim prebivalcem, in po znamenitostih daleč onkraj socializma, a gledano v širšem slovenskem merilu relativno nepomemben. Bližina glavnega mesta je Ižancem sicer omogočala dodatne možnosti za izobraževanje, zaposlovanje in zaslužek ter ne nazadnje preživljanje prostega časa. Pogosto so ravno prek Ljubljane prihajali v stik s pridobitvami socialistične modernizacije, ki so jim bile hkrati nenehen opomin njihovega (pre)počasnega razvoja. Ig in vsi drugi kraji, povezani v nekdanjo Občino Ljubljana Vič - Rudnik, so delili podobno usodo na svoji razvojni poti skozi obdobje socializma. Ni jih zaznamovala le gospodarska šibkost občine, ampak tudi razvojne smernice, ki so pretežno kmečko družbo v pičlih dveh desetletjih privedle do tega, da je v želji po boljšem življenju v veliki meri zamenjala glavni vir preživetja. V naslednjih dveh desetletjih se je vas nezadržno spreminjala, tako v podobi kot v načinu življenja.

Monografija je razdeljena na več poglavij. Za metodološkim uvodom sem sprva predstavila spremembe v razvoju organov lokalne oblasti, nato pa si sledijo poglavja, ki predstavljajo različne vidike vaškega življenja. Držijo se kronološkega prikaza in na ta način bralcu jasno izrisujejo postopne spremembe v načinu življenja.

Ob koncu se zahvaljujem vsem, ki so pripomogli k izdaji monografije. V prvi vrsti gre zahvala moji družini, ki me je podpirala in spodbujala v vseh raziskovalnih podvigih, spremljala moj napredek in mi vedno znova s plodnimi pogovori pomagala pri odkrivanju skritih kotičkov ižanske zgodovine. Za možnost

izdaje se zahvaljujem direktorju Študijskega centra za narodno spravo dr. Tomažu Ivešiću in Javni agenciji za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS) za dodeljeno subvencijo. Del vsebine je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0380, ki ga prav tako sofinancira ARIS. Hvala tudi urednici dr. Mojci Šorn, ki je moje delo uvrstila v program zbirke Razpoznavanja/Recognitiones, za plodno sodelovanje in prijateljske nasvete, obema recenzentoma, dr. Nini Vodopivec in dr. Božu Repetu, ter vsem drugim, ki ste mi s predlogi, strokovnimi nasveti in spodbudami pomagali pri raziskovalnem delu, iskanju gradiva ter izdaji monografije.

Ljubljana, april 2025 *Jelka Piškurić*